

ПЪРВО ПРОНИКВАНЕ НА МОЛИЕР В БЪЛГАРИЯ

110 ГОДИНИ ОТ ПЪРВОТО НЕГОВО ПРЕДСТАВЯНЕ НА БЪЛГАРСКА СЦЕНА

Милка Узунова

„Молиер е един от онези писатели, чиито произведения носят печата на безсмъртието по единствената причина, че те се основават независимо от мястото и времето на някои вечни истини и на неизменната човешка природа. Като комик французинът Молиер няма може би равен съперник, освен ако изключим учителя му Аристофан — смешния поет на древна Гърция.“¹

Молиер се появява за първи път в България през втората половина на деветнадесетия век. Неговото име е свързано с ранното развитие на театралното изкуство у нас. Важна роля в това отношение изиграват училищата и читалищата, които са първите пропагандатори на театъра в България.

Съществуващите по онова време младежки театрални дружества изнасят представления с благотворителна цел. Първите пиеси, които се появяват на българските сцени, са с исторически сюжети, като „Райна княгиня“, „Стоян войвода“, „Покръщаване на Преславския двор“ и др. На тях се гледа като на средство за възпитание на народните маси и те имат благородното предназначение да държат будно националното съзнание. В пресата започват да се появяват все по-често статии, посветени на театралното изкуство.

Много скоро обаче големият интерес към театралното дело у нас надхвърля националните рамки и кара писатели и драматурзи да насочат погледите си към чужбина, за да потърсят нови сюжети и вдъхновение.

Известно е голямото влияние на френската литературна мисъл върху българската интелигенция. Френската култура и език са били добре познати у нас било чрез френските училища и университети, било чрез пребиваване във Франция. Френският театър е бил познат не само от книгите; много българи са го познавали чрез живата действителност, не само от Франция, но и от Русия, където френските автори са се появили много по-рано, отколкото в България. Родоначалникът на българския театър Добри Войников е учил във френско училище и не само е познавал основно френската литература и театър, но в по-късното си творчество е бил силно повлиян от Молиер.

С течение на времето френският дух и култура се разпространяват все повече и повече всред българските интелектуални среди. Изучават се Русо, Дидро, Даламбер и успоредно с това се появява едно ново схващане за ролята и предназначението на театралното изкуство: „Между грижите и безпокойствията, които помрачават дните му, човек не може да мине без развлечения. Ние имаме нужда да потапяме от време на време духа си във веселие, за да носим с по-голямо търпение горчивината на съдбите си. (. . .) Животът е толкова къс и

¹ М. Балабанов. — в. Век, год. I, бр. 33, 24. VIII. 1874.

времето толкова скъпоценно! — казва Ж. Ж. Русо. Животът е толкова болезнен и удоволствието толкова рядко! — отговаря Даламбер. Ние признаваме, че сме на мнението на този последния и питаме заедно с него онези, които искат да виждат човешкия род всякога сериозен, защо завидват на хората, които са определени от природата единствено да плачат и умират, няколко кратки почивки, които им помагат да носят горчивината или неприятностите на съществуването си?¹

Поставянето на Молиер на българска сцена идва следователно като отговор не само на необходимостта от разширяване обсега на театралния репертоар, но също така и като израз на едно ново схващане на този род изкуство, а именно: средство за развлечение със сюжети от общочовешко значение.

Първата комедия на Молиер, представена у нас, е „По неволя доктор“ (*Le Médecin malgré lui*), преведена от Добри Войников. Това е станало на 29 юли 1862 г. на тържествата в Шуменската гимназия по случай завършването на учебната година. За целта са били извършени големи приготовления. Училището е било обкичено с многобройни венци и гирлянди от цветя, географски карти, портрети с ликовите на Кирил и Методий. Била е направена красива театрална сцена. Над нея е бил окачен ликът на Райна княгиня, обграден с букви от цветя, които са образували надпис на училището. От двете страни са били поставени високи зелени колони, които са образували декора и са давали илюзията, че сцената се намира в някоя красива горичка. Салонът е бил препълнен. На това тържество са присъствували всички видни семейства на града, тъй като на тях са били изпратени специални покани. Отстрани, насядали на столовете, са били учениците. Голяма част от публиката, за която не е имало място в салона, се трупала навън по прозорците. Всички са очаквали с голям интерес започването на тържеството. То е протекло при следната програма: приветствено слово по случай завършването на учебната година; хорово изпълнение на няколко песни; рецитал на съчинения в проза и стихове на учениците от последните класове; „Гласът на мъдростта“ и „Гласът на музите на българския народ“, изпълнени от един десетгодишен ученик. На шесто и последно място в програмата е била изпълнена за първи път в България комедията на Молиер „По неволя доктор“.

От тази дата, която може да се счита и като начало на Молиеровия триумф у нас, и до днес неговите комедии не слизат от сцените на българските театри.

Други пиеси, които са свързани с ранния период на проникването на големия френски драматург в България, са: „На сила оженване“ (*Le mariage forcé*), преведена от П. Бобеков, „Георги Данден или Излъган мъж“ (*George Dandin ou le Mari confondu*), преведена от Иван Лилков, „Тартюф“ (*Le Tartuffe*), преведена от П. Р. Славейков, и „Скъперникът“ (*L'Avare*), която има два превода: един от М. Балабанов и друг — от П. Р. Славейков.

Тези пиеси са били играни успоредно с българските: през 1876 г. Театро Франсе на Бейоглу в Цариград представя „Смъртта на княз Потемкин“, „Пиянската азбучна песен“ и „На сила оженване“ от Молиер; през 1878 г. читалището в Тулча представя „Крум“, „Изгубена Станка“, „Глезен Мирчо“, „Вяра и Любов“, „Михаил и Стоян войвода“ и „На сила оженване“ от Молиер.

На 7. II. 1870 г. сливенското читалище представя „Многострадална Геновева“ и „Скъперникът“. Първата пиеса се дава в полза на бедните деца, а втората — в полза на училището. На всяка театрална проява по това време се е гледало като на малък празник. Представлението на сливенското читалище е било изнесено на богато декорирана сцена. Присъствували са учители и граждани както от Сливен, така и от съседните градчета и села. Отзивите в пресата за това представление специално са повече от ласкави. Особено силно впечатление е произвело участието на един малък оркестър, състоящ се от осем души, който „смаял“ зрители с великолепно си изпълнение.²

Общо взето, в периода от 1862 г., която отбелязва първото представление на Молиер в България, и до 1878 г. в пресата съществуват данни за навлизането в българския театрален живот на следните негови пиеси: „По неволя доктор“, „Скъперникът“, „На сила оженване“,

¹ В. Турция, За драматичното изкуство в Турция, VII, бр. 19, 26. VI. 1871.

² В. Македония, бр. 31, 7. III. 1871.

„Георги Данден или Излъган мъж“ и „Тартюф“. Това са първите контакти на Молиер с българската публика преди Освобождението.

Трябва обаче да се отбележи, че ранният период на проникване на френския автор у нас се характеризира чрез един интересен процес на „приспособяване“ към изискванията на тогавашния български театър. Първите скромни труженици — преводачи и драматурзи, които са работили за поставянето на комедиите на Молиер, са се отклонили значително от неговите оригинали. В преводите им съществуват много неточности. Нещо повече, напълно съзнателно са се извършвали големи промени по отношение на езика, стила, имената, социалната принадлежност на героите и следователно — на постановката, като по този начин френският класицизъм е достигнал до така нареченото „побългаряване“, т. е. приспособяване към българския бит и нрави и естествено към менталитета на българския зритель.

Интересен е фактът, че проникването на Молиер почти във всички европейски страни представлява големи аналогии с това в България. Почти навсякъде той е претърпял в ранните периоди на проникването си процес на приспособяване към дадена публика и установени театрални традиции, преди да окаже влияние върху тях. Най-напред този процес се извършва в Англия, тъй като тя е първата страна, в която Молиер се появява след Франция. Това става още през 1663 г.¹ Английските драматурзи и преводачи са си позволили много по-голяма свобода от българските, тъй като при адаптирането на Молиер техните промени са засегнали дори драматическата структура на пиесите. Премахвани са били цели сцени, на чието място са поставяни нови съобразно с изискванията и традициите на английския театър по онова време.

Как се извършил на практика в България процесът на „приспособяване“ на Молиер към съществуващата театрална действителност?

Във в. „Право“ от 29. V. 1873 г. се говори за издаването на „Тартюф“ и „Скъперникът“, комедии от Молиер, „преправени“ според българските нрави от „г-на Славейкова“. „Не знаем как ще бъдат направени тези книги и оставяме да кажем нещо, когато излезат от печат. Но не можем да не се почудим, като каква ще бъде преправката на Тартюфа и пак той ли се намери за преправка?“

Скоро обаче българската публика разбира какво означава това, тъй като „преправянето“ на комедиите на Молиер според българските нрави е не само дело на П. Р. Славейков. Това практикува също и М. Балабанов. Още при първото издание на неговия превод на „Скъперникът“ на корицата на самата книжка е употребен терминът „побългарил“, а не „превел“. Във връзка с това самият той заявява: „Забелязвам, че старанието ни да бъдем верен преводач не ни попречи да си позволим някоя свобода там, където виждаме, че буквалният превод замъглява мисълта. Друга свобода си позволихме също в побългаряването на французките имена. (...) Мислим това да не вреди нито на превода, нито на българската сцена, на която може да се представи тази комедия“.²

Така под перото на М. Балабанов Молиеровият Арпагон става Грабчо (от глагола „грабя“), Клеанти се превръща в Славчо, Валер в Стоил, Елиз в Лалка. След „побългаряването“ на собствениците имена идва „преправянето“ на изискания стил на класическия френски език. Това се вижда още от първите редове на първата сцена: „Valère: Hé quoi, charmante Elise?“ на български език става: „Стоил: Как тъй, либе Лалке?“ И на последно място, самата постановка на пиесата претърпява процеса на „преправяне“ според българския бит.

Българската публика посреща много благосклонно и с удоволствие така „приспособения“ театър на Молиер, преди самата тя да възприеме френския класицизъм.

В заключение може да се каже, че ранният период на проникването на великия френски драматург в България се характеризира с две особености:

1. Той бележи началния стадий на възхода на българското театрално изкуство.
2. Преди да повлияе и измени българския театър и българската театрална мисъл, Молиер е бил сериозно изменен и приспособен към тях.

¹ Не е безинтересно да се отбележи, че цели два века делят първото представление на Молиер в Англия (1663) от това в България, 1862). Интересен е също така и фактът, че и в двете страни първата негова поставена комедия е „По неволя доктор“.

² Подлистник на в. Век, год. II, бр. 37, 13. IX. 1875.